

Assel Sagimbekova

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań,

e-mail: asselsagimbekova@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-9774-6145

Pamięci Profesora Tadeusza Zgólki poświęcam

PROBLEMY I PERSPEKTYWY PRZEJŚCIA JĘZYKA KAZACHSKIEGO NA ALFABET ŁACIŃSKI

Kwestia przejścia języka kazachskiego na alfabet łaciński jest omawiana w Kazachstanie od ponad 30 lat. Jeśli jednak przedtem ten temat był podejmowany sporadycznie, bez jakichkolwiek konkretnych kroków w tym kierunku, to od 2017 roku Kazachstan podjął praktyczne działania w zakresie zmiany alfabetu.

26 października 2017 roku Prezydent Kazachstanu Nursułtan Nazarbajew podpisał dekret nr 569 *O przejściu języka kazachskiego na alfabet łaciński*.¹ Zgodnie z postanowieniami tego dekretu utworzono wówczas Komisję Narodową ds. Przejścia Języka Kazachskiego na Alfabet Łaciński, a także opracowano etapowy plan działań w zakresie przejścia języka kazachskiego na alfabet łaciński do 2025 roku.

Utworzono 4 grupy robocze do spraw: wsparcia ortograficznego, metodycznego, terminologicznego oraz technicznego i informacyjnego. Grupa ortograficzna opracowała *Nowe zasady ortografii języka kazachskiego*.² Ponadto podjęto szereg działań mających na celu wdrożenie nowego alfabetu do przestrzeni informacyjnej.

To, o czym lingwiści mówili jeszcze w roku 1989, kiedy została przyjęta *Ustawa o językach w Kazachskiej SRR*,³ zaczęto wdrażać dopiero w 2017 roku. Jako jeden z pierwszych o przejściu na łaciński alfabet zaczął mówić i pisać kazachski językoznawca, turkolog i działacz spo-

¹ *Qazaq tili álipbiin kirillitsadan latyn grafikasyna kóshirý týraly*, oficjalna strona Prezydenta Republiki Kazachstanu, 27 października 2017 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://www.akorda.kz/kz/legal_acts/decrees/kazak-tili-alipbiin-kirillitsadan-latyn-grifikasyna-koshiru-turaly

² *Emle erejeleri*, strona internetowa Narodowego centrum Naukowo-Praktycznego im. Sz. Szajachmetowa „Til-Qazyňa” [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.qazlatyn.kz/grammar>

³ *Zakon Kazahskoj Sovetskoj Socialističeskoj Respubliki ot 22 sentjabrja 1989 goda O jazykah v Kazahskoj SSR*, [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1005765#pos=15;-116

leczny Abduali Kajdarow. W 1992 roku Kajdarow wziął udział w Kongresie Turkologicznym, na który zostali zaproszeni przedstawiciele ludów tureckich byłego ZSRR. Jednym z głównych tematów tego spotkania była zmiana grafii języków narodów tureckich na alfabet łaćniński. Po powrocie z Kongresu uczony napisał list otwarty do prezydenta Nazarbajewa, w którym uzasadnił, dlaczego język kazachski trzeba przenieść do strefy alfabetu łaćnińskiego, wysłał opracowaną przez siebie koncepcję i zaproponował pierwszy projekt kazachskiego alfabetu opartego na łaćnińskim. Propozycja A. Kajdarowa spotkała się z dużym zainteresowaniem naukowców i całego społeczeństwa Kazachstanu. Jednak, jak podkreślał uczony, potrzebna była w tej sprawie decyzja polityczna. Prezydent Nazarbajew poruszał tę kwestię w roku 1995 oraz 2006 na posiedzeniu Zgromadzenia Narodu Kazachstanu (jest to organ konsultacyjno-doradczy głowy państwa, reprezentujący interesy narodów zamieszkujących Republikę Kazachstanu), ale dokładnej daty wówczas nie ustalono. Dopiero w 2012 roku w *Orędziu Prezydenta Republiki Kazachstanu Nursułtana Nazarbajewa do narodu Kazachstanu „Strategia «Kazachstan-2050»: nowy kurs polityczny dla umocnionego państwa»* została ustalona data przejścia na alfabet łaćniński – poczynając od 2025 roku język kazachski zmieni grafikę z cyrylicy na alfabet łaćniński.⁴ Warto nadmienić, iż prezydent wskazuje tę datę również jako datę graniczną wyznaczoną obywatelom Kazachstanu do opanowania przez nich języka kazachskiego.

Naukowcy od razu sięgnęli do historii języka kazachskiego, który był zapisywany trzema różnymi alfabetami. Aż do początku XX wieku Kazachowie używali alfabetu arabskiego. W 1912 roku uznany kazachski językoznawca, literaturoznawca, poeta i działacz państwowy Achmet Bajtursynuly zreformował istniejący alfabet, upraszczając go z uwzględnieniem osobliwości fonetycznych języka kazachskiego. Ten nowy alfabet nazwano *төме жазы*, czyli *proste pismo*. Korzystają z niego do tej pory Kazachowie mieszkający w Chinach, Afganistanie oraz Iranie. W roku 1929 dokonano reformy i zmieniono alfabet na łaćniński, gdyż uznano, że alfabet arabski hamuje rozwój Kazachstanu. Nowy alfabet składał się z 29 liter i był stosowany stosunkowo krótko – do roku 1939. Największym przeciwnikiem latynizacji był Achmet Bajtursynuly, który uważał arabski alfabet za bardziej dostosowany do zapisywania kazachskich głosek. Natomiast największym zwolennikiem łaćnińskiego alfabetu był lingwista, turkolog, tłumacz Tielżan Szonanuly, który widział w arabskim alfabecie szereg wad, w tym m.in. użycie znaków diakrytycznych. W roku 1940 dokonano przejścia na cyrylicę. Alfabet języka kazachskiego oparty

⁴ N. Nazarbaev, *Posłanie Prezidenta Respubliki Kazahstan – Lidera Nacii N.A.Nazarbaeva Narodu Kazahstana „Strategija „Kazahstan-2050”: Novyj političeskij kurs sostojawšegosja gosudarstva”*, 14 grudnia 2012 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=31305418#sub_id=70300

na cyrylicy składał się z 42 liter i jest stosowany do dzisiaj. Zaproponował ten alfabet kazachski językoznawca, turkolog Sarsen Amanżoły.

Аа	Әә	Бб	Вв	Гг	Ғғ	Дд
Ее	Ёё	Жж	Зз	Ии	Йй	Кк
Ққ	Лл	Мм	Нн	Ңң	Оо	Өө
Пп	Рр	Сс	Тт	Уу	Ұұ	Үү
Фф	Хх	Һһ	Цц	Чч	Шш	Щщ
Ъъ	Ыы	Іі	Ьь	Ээ	Юю	Яя

Źródło: opracowanie własne.

Widząc w ponownym zastosowaniu łacińskiego alfabetu szereg pożytków dla rozwoju języka i kraju, Nursułtan Nazarbajew – pierwszy prezydent Republiki Kazachstanu – w swoim artykule z dnia 12 kwietnia 2017 roku *Spojrzenie w przyszłość: modernizacja świadomości społecznej*⁵ zaproponował, aby jak najszybciej omówić problemy związane z alfabetem kazachskim i do końca 2017 roku zatwierdzić nowy jego wariant.

Opracowano wówczas kilka projektów. Jako pierwszy 11 września 2017 roku zaproponowano wstępnie alfabet, który składał się z 25 liter alfabetu łacińskiego.⁶ Niektóre kazachskie litery zaś miały być zapisywane za pomocą ośmiu dwuznaków (*ə* – *ae*, *o* – *oe*, *γ* – *ue*, *н* – *ng*, *z* – *gh*, *ч* – *ch*, *ш* – *sh*, *ж* – *zh*). Następnie, 9 października 2017 roku, zaproponowano projekt alfabetu składającego się z 32 liter, który został opublikowany oficjalnie jako załącznik do dekretu nr 569. Zaproponowano, by osiem kazachskich liter zapisywać z apostrofem, a litery *u*, *ü* zapisywać za pomocą łacińskiej litery *i*.

⁵ N. Nazarbaev, *Memleket basshysynyn „Bolashaqqa bagdar: ruhani jańgyry” atty maqalasy*, 12 kwietnia 2017 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy

⁶ Zh. Urankaeva, *Predvaritel'nyj alfavit kazahskogo jazyka na latinice*, 11 września 2017 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/predvaritelnii-alfavit-kazahskogo-yazyka-na-latinitse>

№	Жазылуы	Дыбысталуды	№	Жазылуы	Дыбысталуды
1	A a	[a]	17	N' n'	[ɲ], [ɲɪ]
2	A' a'	[ə]	18	O o	[o]
3	B b	[b]	19	O' o'	[ə]
4	D d	[d]	20	P p	[p]
5	E e	[e]	21	Q q	[k]
6	F f	[f]	22	R r	[r]
7	G g	[g]	23	S s	[s]
8	G' g'	[ɣ]	24	S' s'	[ʃ]
9	H h	[x], [h]	25	C' c'	[tʃ]
10	I i	[i]	26	T t	[t]
11	I' i'	[ɪ], [i̯]	27	U u	[ʉ]
12	J j	[ʒ]	28	U' u'	[y]
13	K k	[k]	29	V v	[v]
14	L l	[l]	30	Y y	[ɣ]
15	M m	[m]	31	Y' y'	[y]
16	N n	[n]	32	Z z	[z]

Źródło: <http://www.akorda.kz/kz>

Obydwa projekty nie zyskały akceptacji ze strony społeczeństwa. Mieszkańcy Kazachstanu uznali propozycje nowych alfabetów za mało praktyczne i niedopasowane do specyfiki kazachskiej fonetyki. 19 lutego 2018 roku prezydent zatwierdził nowy projekt kazachskiego alfabetu opartego na łacińskim uzupełnionym o znaki diakrytyczne – oznaczające akcent ostry akutowy.⁷ Z akcentem ostrym w nowym alfabecie zapisywane są litery ə (á), ɛ (ǵ), ɨ (ń), ə (ó), ɣ (ú), ɥ (ý), a litery u oraz ũ mają zapis w postaci litery ɪ (bez kropki). Dodano także dwa dwuznaki sh zamiast uu oraz ch zamiast u.

⁷ „Qazaq tili álipbiin kirillitsadan latyn grafikasyına kóshirý týraly” Qazaqstan Respýblikasy Prezidentiniń 2017 jylǵy 26 qazandagy №569 Jarlyǵyna ózgeris engizý týraly, 20 lutego 2018 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://www.akorda.kz/kz/legal_acts/decrees/kazak-tili-alipbiin-kirillicadan-latyn-grifikasyına-koshiru-turaly-kazakstan-respublikasy-prezidentinin-2017-zhylgy-26-kazandagy-569-zharlygy

№	Жазылуы	Дыбысталуды	№	Жазылуы	Дыбысталуды
1	A a	[a]	17	Ń ń	[ɲ]
2	Á á	[ɔ]	18	O o	[o]
3	B b	[b]	19	Ó ó	[ø]
4	D d	[d]	20	P p	[ɸ]
5	E e	[e]	21	Q q	[k]
6	F f	[f]	22	R r	[r]
7	G g	[g]	23	S s	[s]
8	Ǵ ǵ	[ʃ]	24	T t	[t]
9	H h	[x], [h]	25	U u	[ʏ]
10	I i	[i]	26	Ú ú	[y]
11	I ı	[ɨ], [ɯ]	27	V v	[β]
12	J j	[ʒ]	28	Y y	[ɣ]
13	K k	[k]	29	Ý ý	[y]
14	L l	[l]	30	Z z	[z]
15	M m	[m]	31	Sh sh	[ʃ]
16	N n	[n]	32	Ch ch	[tʃ]

Źródło: <http://www.akorda.kz/kz>

21 października 2019 roku obecny prezydent Kazachstanu Kasym-Źomart Tokajew polecił udoskonalić zatwierdzony w 2018 roku alfabet. 28 stycznia 2021 roku Narodowa Komisja ds. Przejścia Języka Kazachskiego na Alfabet Łaciński przedstawiła kolejny, ulepszony wariant alfabetu języka kazachskiego składający się z 31 liter.⁸ Dokonano kilku znaczących zmian, a mianowicie: usunięto dwuznaki, ale dodano takie znaki diakrytyczne jak umlaut – *ä, ö, ü*, brewis – *ǵ*, makron – *ū* oraz cedylla – *ş*. Alfabet opracowano zgodnie z zasadą „jedna gloska – jedna litera”. Kolejny etap przejścia zaplanowano na lata 2023–2031.

⁸ *Kogda načnetsja perehod na novyj alfavit v Kazahstane*, gazeta „Kazahstanskaja Pravda”, 28 stycznia 2021 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/predstavlen-obnovlennii-alfavit-kazahskogo-yazika-na-latinitse>

ЖАҢА ҚАЗАҚ ӘЛПБИ							
№	латынша	кирилше	әріптің атауы	№	латынша	кирилше	әріптің атауы
1	A a	А а	а	18	O o	О о	о
2	Ä ä	Ә ә	ә	19	Ö ö	Ө ө	ө
3	B b	Б б	бы	20	P p	П п	пы
4	D d	Д д	ды	21	Q q	Қ қ	қы
5	E e	Е е	е	22	R r	Р р	ыр
6	F f	Ф ф	фы	23	S s	С с	сы
7	G g	Г г	гі	24	Ş ş	Ш ш	шы
8	Ġ ġ	Ғ ғ	ғы	25	T t	Т т	ты
9	H h	Х х, Н н	һы	26	U u	У у	уу
10	I i	Й й, И и	ий	27	Ū ū	Ұ ұ	ұ
11	I i	І і	і	28	Ū ū	Ү ү	ү
12	J j	Ж ж	жы	29	V v	В в	вы
13	K k	К к	кі	30	Y y	Ы ы	ы
14	L l	Л л	ль	31	Z z	З з	зы
15	M m	М м	мы				
16	N n	Н н	ны				
17	D ŋ	Ң ң	ың				

*С, X, W таңбалары цитаталық принциппен жазылатын шетілдік сөздерде қолданылады.

Źródło: <https://www.kazpravda.kz/>

Mimo że do tej pory nie zatwierdzono ostatecznie wariantu alfabetu, mieszkańcy Kazachstanu już od momentu przedstawienia pierwszych wersji alfabetu zaczęli ich aktywnie używać, szczególnie zapisu języka kazachskiego opartego na alfabecie łacińskim z akcentem ostrym. Można to zaobserwować na kazachskojęzycznych szyldach i banerach reklamowych, w korespondencji w Internecie, na tablicach z nazwami ulic w szeregu kazachstańskich miast, a nawet w dokumentach urzędowych.⁹ Ponadto, wiosną 2019 roku wprowadzono do obiegu nowe monety, na których wykonano napis alfabetem łacińskim.¹⁰ Nowy napis – w alfabecie łacińskim – ma również godło Republiki Kazachstanu.¹¹ Warto również wspomnieć o tym, iż od końca 2018 roku wydawana jest kazachskoję-

⁹ *Činovniki stali otvečat' na obraščenija graždan na latinice*, portal zakon.kz, 2 listopada 2017 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.zakon.kz/4886650-chinovniki-stali-otvechat-na.html>

¹⁰ E. Eliseeva, *V Kazahstane vypustili v obraščenje obnoblennnye monety s nadpis'ju "QAZAQSTAN"*, gazeta „Kazahstanskaja Pravda”, 26 kwietnia 2019 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://kazpravda.kz/news/ekonomika/v-kazahstane-vipustili-v-obrashchenie-obnoblennnye-monety-s-nadpisu-qazaqstan>

¹¹ *Qazaqstan Respublikasynyń memlekettik eltańbasy*, oficjalna strona Prezydenta Republiki Kazachstanu [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://www.akorda.kz/kz/state_symbols/kazakhstan_emblem

zyczna gazeta *Til-Qazyna*, która używa wariantu alfabetu z akcentem ostrym akutowym.¹²

Dotychczasowe warianty alfabetu nie przyjęły się z kilku przyczyn. Zatwierdzony w 2018 roku przez prezydenta Nazarbajewa alfabet z akcentem akutowym, który dotychczas był najczęściej używany przez użytkowników języka kazachskiego, stwarzał szereg problemów o charakterze technicznym. Konwertery, w tym opracowany przez Instytut Naukowo-Badawczy „Til Qazyna” konwerter *qazlatyn.kz*, nie rozpoznają niektórych znaków nowego alfabetu. Problemów przysparzają dwuznaki *ch* i *sh* oraz wielka litera *I*, która zastępuje kilka liter kazachskiego alfabetu *u*, *ü* oraz *i*. Konwerter rozpoznaje dwuznaki *ch* i *sh* jako osobne litery. Przeprowadzone do tej pory sondaże pokazują, że także przeciętni użytkownicy języka kazachskiego mają problem z odczytywaniem dwuznaku *sh*. Zapisany łaćńskim alfabetem wyraz *алғышам* (*alǵyshat*) – ‘list dziękczynny, pismo z podziękowaniem’ – niektóre osoby przeczytały jako *алғышам* (polska transkrypcja: *alǵyszat*), czyli odczytały często spotykane w kazachskich wyrazach litery *s* i *h* stojące obok siebie, ale wymawiane osobno jako głoski *[s]* i *[h]*, razem jako głoskę *[sz]*. Dotyczy to szczególnie osób, które nie znają wystarczająco dobrze języka kazachskiego, zwłaszcza w wersji pisanej, albo dopiero się go uczą. Większość respondentów miała kłopot z odróżnieniem wielkich liter *И* (*I*) oraz *І* (*I*), które w wersji pisanej wyglądają identycznie, a oznaczają dwie różne głoski, np. *Ishik* (*iııırk*) – ‘futro’ – oraz *Ine* (*ıne*) – ‘igła’. Kazachskie litery zapisywane jako *ы* oraz *у* w łaćńskiej wersji zapisywane są odpowiednio jako *y* oraz *ý*, czyli są graficznie bardzo podobne i często użytkownicy języka mylą te litery. Tak na przykład wygląda zapis wyrazu *ауыл* – ‘wieś’ – według nowego alfabetu *aiyl*.¹³ Lingwiści są zaniepokojeni tym, że przyszłe pokolenia użytkowników języka kazachskiego po dokonaniu zmiany na alfabet łaćński będą nieprawidłowo wymawiać kazachskie wyrazy, czyli że zmiana grafii spowoduje zmiany także w kazachskiej fonetyce. Dlatego naukowcy kontynuują prace nad ulepszaniem alfabetu, uwzględniając nie tylko aspekty językowe, ale również techniczne. Ostatni projekt alfabetu – zaproponowany w styczniu 2021 roku – przedstawiono już wraz z układem klawiszy na klawiaturze komputerowej.

Niemniej jednak nowy projekt alfabetu, mimo iż został opracowany z uwzględnieniem wcześniejszych komentarzy językoznawców i opinii społecznej użytkowników języka kazachskiego, znowu wywołał ne-

¹² „Til-Qazyna” Respublikalyq apparattyq-tanyndyq gazetі [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://gazet.tilqazyna.kz/pdf>

¹³ E. Kazistaev, Zh. Abdulhabar, *Net digrafov, est' umlaut, brevis i sedil'. Kak predlagajut menjat' novyj kazahskij alfavit na latinice*, portal informacyjny *informburo.kz*, 14 listopada 2019 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://informburo.kz/stati/net-digrafov-est-umlaut-brevis-i-sedil-kak-predlagayut-menyat-novyy-kazahskiy-alfavit-na-latinice.html>

gatywne reakcje wśród Kazachstańczyków. Dużo wątpliwości budzi wprowadzony nowy znak η , który zastąpi literę h w alfabecie opartym na cyrylicy. Dyrektor Instytutu Badań Współczesnych Euroazjatyckiego Uniwersytetu Narodowego im. L.N. Gumilowa w Nur-Sułtanie, doktor nauk filologicznych Muchit-Ardagier Sydyknazarow uważa, że wprowadzenie takiego znaku, który jest obecny w alfabecie greckim (litera „eta”), a także w międzynarodowym alfabecie fonetycznym, jest dużym błędem. Ekspert podkreśla, że wprowadzanie dodatkowych znaków, nieobecnych w łacińskim alfabecie, absolutnie nie ma sensu i jest zwolennikiem „czystego łacińskiego alfabetu”, bo, jak podkreśla, „przejdziemy z quasi-cyrylicy na quasi-łacinkę”.¹⁴ W Internecie rozgorzała ostra dyskusja na temat tej wersji alfabetu. Pisarz i popularyzator języka kazachskiego Kanat Tasibekow proponuje zatem zastąpić h dwuznakiem ng , a większość internautów proponuje wrócić do h z akutem.

Od 2017 roku zaproponowano kilka wariantów alfabetu języka kazachskiego, ale wydaje się, że żaden z nich nie jest odpowiedni do zatwierdzenia i wdrożenia.

Opinie na temat przejścia języka kazachskiego na alfabet łaciński są bardzo różne. Wypowiadają się na ten temat nie tylko językoznawcy, ale również politycy, działacze społeczni i całe społeczeństwo Kazachstanu. Socjologowie niejednokrotnie przeprowadzali badania mające na celu poznanie opinii społecznej na temat zmiany alfabetu. Jedno z najnowszych badań zostało przeprowadzone tuż po podpisaniu dekretu o przejściu na alfabet łaciński w ramach projektu „Społeczno-polityczne aspekty przejścia języka kazachskiego na alfabet łaciński” Instytutu Filozofii, Politologii i Religioznawstwa Komitetu Nauki Ministerstwa Nauki i Edukacji Republiki Kazachstanu.¹⁵ Badanie z zastosowaniem metody zogniskowanego wywiadu grupowego zostało przeprowadzone w sześciu regionach Kazachstanu: Nur-Sułtanie (obecna nazwa stolicy Kazachstanu), Kyzylordzie, Pawłodarze, Tarazie i w dwóch obwodach: północnokazachstańskim i ałmackim. Większość respondentów wyraziła poparcie dla tej inicjatywy, co można uznać za argument na rzecz uznania, że proces przejścia rozpoczęto we właściwym czasie. Respondenci widzą także korzyści i nowe możliwości komunikacyjne, które ta reforma ze sobą niesie. Mniejsza część respondentów – głównie są to osoby rosyjskojęzyczne, przedstawiciele słowiańskich grup etnicznych, ludzie w średnim i podeszłym wieku – wyraziła obawy w związku ze zmianą alfabetu. Wśród argumentów wymieniano m.in. to, że teraz nie jest właściwy czas na takie zmiany, że pod względem

¹⁴ M. Sydyknazarov, *Esli delat' – tak čisto!*, oficjalna strona Instytutu Językoznawstwa im. Achmeta Bajtursynuly [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://tbi.kz/opinions>

¹⁵ D. Ešpanova, R. Kadyrżanov, *Perevod kazahskoj pis'mennosti na latin-skujju grafiku glazami kazahstancev*, „Al-Farabi. Journal of socio-humanitarian studies” 2017, nr 4 (60), s. 15–24.

gospodarczym i finansowym jest to przedsięwzięcie nieracjonalne, a także że sprawi ono trudności osobom starszym, którym łaćński alfabet nie jest znany. Niewielka grupa badanych zajęła pozycję neutralną (są to głównie osoby, które nie mają wystarczającej wiedzy na ten temat).

Wśród korzyści spodziewanych po przejściu na alfabet łaćński badani wymienili następujące:

- szybsza integracja Kazachstanu z zachodnioeuropejską społecznością międzynarodową;
- zbliżenie się z narodami tureckimi;
- wzrost atrakcyjności kraju dla cudzoziemców;
- ważny krok ku dalszemu wzmocnieniu niepodległości i konsolidacji narodu;
- modernizacja kraju;
- odrodzenie kodu kulturowego.

Jako obawy wymieniono kwestie następujące:

- niechęć wobec jakichkolwiek zmian;
- brak motywacji do uczenia się nowego alfabetu;
- brak bazy metodycznej;
- zbyt szybkie tempo wdrażania;
- duże koszty finansowe tego przedsięwzięcia;
- możliwe odejście uczniów ze szkół kazachskich do rosyjskich;
- możliwa emigracja kadry wykształconej (drenaż mózgów).

Opinia społeczna jeszcze się kształtuje, a społeczność i naukowcy intensywnie omawiają pozytywne i negatywne aspekty zmiany alfabetu.

Językoznawcy w tej kwestii wypowiadają się bardzo aktywnie. Przejście na łaćński alfabet uzasadniają przede wszystkim tym, że dokładnie oddaje on system fonetyczny języka kazachskiego. Obecnie alfabet języka kazachskiego oparty na cyrylicy składa się z 42 liter – 33 litery rosyjskiego alfabetu plus 9 specyficznych liter kazachskich. System fonetyczny języka kazachskiego natomiast liczy tylko 28 głosek. Co do zasady powinno być odwrotnie. Tak, jak jest to w większości języków. Przejście na alfabet łaćński oznaczałoby więc zgodność liter i głosek. Wśród najważniejszych argumentów wymieniane jest również wzmocnienie tożsamości narodowej narodu kazachskiego. Jak pokazuje historia, pismo ma równie ważne znaczenie dla kształtowania się tożsamości narodowej co język (tak jest w wypadku Chińczyków, Arabów, Gruzinów i innych narodów). To, w jaki sposób język jest zapisywany, stanowi element wyrażania swojej tożsamości. Kazachowie należą do nielicznych społeczeństw wśród narodów tureckich, które jeszcze nie przeszły na alfabet łaćński. Obecnie Kazachstan ma możliwość wykorzystania doświadczenia Turcji, Uzbekistanu, Azerbejdżanu, by zmienić swój alfabet bez większych strat. Często podkreślana jest także możliwość integracji ze światową społecznością oraz łatwiejsza praca w Internecie.

Jednak są tacy (jest ich stosunkowo niewielu), którzy uważają, że wystarczy modernizacja alfabetu opartego na cyrylicy, a dokładniej –

usunięcie niektórych liter alfabetu rosyjskiego.¹⁶ A więc bez szkody dla pisma kazachskiego można usunąć *ь* i *ѣ* (miękki i twardy znak), a zapożyczenia rosyjskie, w których te litery występują, można dostosować do zasad obecnej ortografii kazachskiej. Literę *h*, która jest spotykana w nielicznych zapożyczeniach arabskich, również można usunąć, zastępując ją literą *x*. Takie samo rozwiązanie można zastosować w stosunku do litery *u*, zastępując ją literą *u*, a w razie potrzeby oddawać jej zmiękczenie poprzez zapis samogłoski. Kilka innych liter również można usunąć, doprowadzając liczbę liter alfabetu do 31. W taki sposób można usprawnić istniejący alfabet. Jako argumenty przeciwko zmianie alfabetu wymieniane są m.in. dyskomfort psychiczny obywateli kraju, utrata dziedzictwa kulturowego i duchowego, duże koszty, potencjalny alfabetyzm starszego pokolenia, które nie zna alfabetu łacińskiego. Poza tym są obawy związane z tym, że Kazachstan zrezygnuje z języka rosyjskiego, który pełni funkcję *lingua franca*, czyli języka komunikacji międzyetnicznej. Władze kraju niejednokrotnie podkreślały, że zmiana alfabetu w języku kazachskim w żaden sposób nie wpłynie na pozycję języka rosyjskiego w Kazachstanie, ponieważ Kazachstan realizuje politykę językową przewidującą równoległe funkcjonowanie trzech języków: kazachskiego, angielskiego i rosyjskiego.

Uważam, że Muchit-Ardager Sydyknazarow słusznie podkreśla to, że wykorzystywany do tej pory alfabet to quasi-cyrylica, a zastąpienie jej quasi-łacinką może się okazać zbędną reformą, która niczego nie przyniesie.¹⁷ Te podstawowe cele, które przewiduje zmiana alfabetu na łaciński, nie będą spełnione, jeśli będzie to alfabet niefunkcjonalny ze znakami diakrytycznymi, niestosowanymi w międzynarodowej praktyce, a także znakami z innego systemu alfabetycznego. Kazachstan, dążąc do integracji ze społecznością międzynarodową, chcąc odbudować swój kod kulturowy i zachować język kazachski, musi podejść do sprawy zmiany alfabetu maksymalnie rozsądnie, uwzględniając wszystkie wady i zalety tej reformy. Z pewnością jest to bardzo kosztowna inicjatywa, ale opłacalna w perspektywie długoterminowej. Stawką jest nie tylko rozwój kraju, ale również tożsamość przyszłych pokoleń.

Argumentów „za” i „przeciw” jest wiele, ale pewne jest to, że proces przejścia zapisu języka kazachskiego na alfabet łaciński już się rozpoczął. Najważniejsze jest to, aby Kazachstan potrafił wykorzystać doświadczenie innych krajów, które zmieniły swój alfabet, i z maksymalną korzyścią dla kraju wdrożyć nowy alfabet.

¹⁶ A. Bahtovaršoev, *Prognoz vozmożnyh posledstvij perehoda na latinskij alfavit v Kazahstane*, „Zhurnal Belorusskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Sociologija” 2020, s. 71–77.

¹⁷ M. Sydyknazarov, *Latinica v Kazahstane: v potoke istorii*, portal informacyjny zebra.today, 27 września 2016 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://zebra.today/i364>

Bibliografia

- A. Bahtovaršoev, 2020, *Prognoz vozmožnyh posledstvij perehoda na latinskij al-favit v Kazahstane*, „Zhurnal Belorusskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Sociologija” nr 1, s. 71–77.
- E. Eliseeva, 2019, *V Kazahstane vypustili v obraščenie obnoblennye monety s nadpis’ju ”QAZAQSTAN”*, gazeta „Kazahstanskaja Pravda” [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://kazpravda.kz/news/ekonomika/v-kazahstane-vipustili-v-obrashchenie-obnoblennye-monety-s-nadpisu-qazaqstan>
- D. Ešpanova, R. Kadyrżanov, 2017, *Perevod kazahskoj pis’mennosti na latin-skiju grafiku glazami kazahstancev*, „Al-Farabi. Journal of socio-humanitarian studies” nr 4 (60), s. 15–24.
- Zh. Habdulhabar, E. Kazistaev, 2019, *Net digrafov, est’ umlaut, brevis i sedil’. Kak predlagajut menjat’ novyj kazahskij alfavit na latinice*, portal informacyjny informburo.kz [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://informburo.kz/stati/net-digrafov-est-umlaut-brevis-i-sedil-kak-predlagajut-menyat-novyj-kazahskiy-alfavit-na-latinice.html>
- N. Nazarbaev, 2017, *Memleket basshysynyń „Bolashaqqa baǵdar: rýhanı jańǵyrý” aty maqalasy* [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy
- N. Nazarbaev, 2012, *Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan – Lidera Nacii N.A.Nazarbaeva Narodu Kazahstana „Strategija „Kazahstan-2050”: Novyj političeskij kurs sostojavšegosja gosudarstva”* [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=31305418#sub_id=70300
- M. Sydyknazarov, *Esli delat’ – tak čisto!*, oficjalna strona Instytutu Językoznawstwa im. Achmeta Bajtursynuly [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://tbi.kz/opinions>
- M. Sydyknazarov, 2016, *Latinica v Kazahstane: v potoke istorii*, portal informacyjny zebra.today [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://zebra.today/i364>
- Zh. Urankaeva, 2017, *Predvaritel’nyj alfavit kazahskogo jazyka na latinice* [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/predvaritelnii-alfavit-kazahskogo-yazyka-na-latinitse>
- Činovniki stali otvečat’ na obraščeniya graždán na latinice*, 2017, portal zakon.kz [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.zakon.kz/4886650-chinovniki-stali-otvechat-na.html>
- Emle erejeleri*, strona internetowa Narodowego centrum Naukowo-Praktycznego im. Sz. Szajachmetowa „Til-Qazyna” [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.qazlatyn.kz/grammar>
- Kogda načnetsja perehod na novyj alfavit v Kazahstane*, 2021, gazeta „Kazahstanskaja Pravda” [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/predstavlen-obnoblennii-alfavit-kazahskogo-yazyka-na-latinitse>
- Qazaq tili álipbün kırılıtsadan latyn grafikasyına kóshirý týraly*, 2017, oficjalna strona Prezydenta Republiki Kazachstanu [dostęp: 14 lutego 2021]. Do-

stępny w Internecie: https://www.akorda.kz/kz/legal_acts/decrees/kazak-tili-alipbiin-kirillicadan-latyn-grafikasyna-koshiru-turaly

„Qazaq tili álipbiin kirillitsadan latyn grafikasynda kóshirý týraly” Qazaqstan Respýblıkasy Prezidentiniń 2017 jylǵy 26 qazandagy №569 Jarlyǵyna ózgeris engizý týraly, 2018 [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://www.akorda.kz/kz/legal_acts/decrees/kazak-tili-alipbiin-kirillicadan-latyn-grafikasyna-koshiru-turaly-kazakstan-respublikasy-prezidentinin-2017-zhylgy-26-kazandagy-569-zharlygy

Qazaqstan Respýblıkasynyń memlekettik eltańbasy, oficjalna strona Prezydenta Republiki Kazachstanu [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://www.akorda.kz/kz/state_symbols/kazakhstan_ember

„Til-Qazyna” Respýblıkalyq aqparattyq-tanymdyq gazeti [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: <https://gazet.tilqazyna.kz/pdf>

Zakon Kazahskoj Sovetskoj Socialističeskoj Respubliki ot 22 sentjabrja 1989 goda O jazykah v Kazahskoj SSR [dostęp: 14 lutego 2021]. Dostępny w Internecie: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1005765#pos=15;-116

Problems and prospects of the Kazakh language transitioning into the Latin alphabet

Summary

This paper is dedicated to the issue of the Kazakh language transitioning into the Latin alphabet. It discusses the problems and prospects of the Kazakh language alphabet shifting from the Cyrillic alphabet to the Latin one. The author presents the history of the alphabets used in the Kazakh language (Arabic, Latin, Cyrillic), and chronologically presents the variants of the new alphabet as well as the results of social research and opinions of linguists.

Keywords: Kazakh language – Latin alphabet – Cyrillic alphabet – change of alphabet.

Trans. Monika Czarnecka